

Monguş Kenin-Lopsan, *Kara Göküyünün Soluk Alışı, Tuva Şamanizminin Mitolojik Mirası*, Tuva Y. Ş. Kyunzegeş Yayınevi, Kızıl 2010, 391 s.

Monguş Kenin-Lopsan, *Dıyhaniye Çernogo Neba, Mifolojiçeckoye naslediye tuvinskogo şamanstva*, Tuvinskoye Knijnoye İzdatelstvo im. Y. Ş. Kyunzegeşa, Kızıl 2010, 391 s.

İnsanlığın kadim dinlerinden biri olan Şamanizm, farklı etnik yapılar arasında uzun süre saygınlığını korudu. Ural, Altay, Sibiry ve Kuzey Asya milletleri arasında yaygın olan Şamanizm, temelde Türk-Moğol inanç biçimidir. Hakaslar, Yakutlar, Altaylılar, Tuvalılar v.b. Türk uruğları arasında nüfuz eden Şamanizm, yöre ve etnik yapıya göre farklı motiflere ve mitolojik unsurlara sahiptir. İhtiva ettiği inanç öğeleri bakımından din olup olmadığı tartışmaları araştırmacılar tarafından uzun yıllardır devam ederken, Şamanizm hala güncelliğini ve dolayısıyla mistik tahakkümünü devam ettirmektedir.

“Gök-tanrı” kavramını esas alan Şamanizmi tarihsel kökleriyle koruyan ve nesilden nesile aktaran şamanistlere farklı ülkelerin duyduğu bilimsel ve ruhsal ilgi, ona tek tanrılı bir din kadar ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. “Şaman”, kelimesi büyücü, sihirbaz, hastaları iyileştiren ve kâhin anlamlarında kullanıldığı dönemlerden günümüze kadar içerik değişikliğine uğradı. Halkın mitolojik dünyasını düzenleyen ve Tanrıyı bireye yakınlaştıran bir din adamı olarak şaman, bireyin ruhuyla kurduğu iletişim ve ilahi dünyaya ilişkin görüşleriyle bir inanç önderi konumundadır.

Son yıllarda Şamanizm’in bu mistik mirasını taşıyan ve dünyaya tanıtan inanç önderlerinden biri olarak Monguş Kenin-Lopsan, uluslar arası arenada verdiği konferanslar, farklı ülkelerde yaptığı bilgilendirici seyahatler ve ülkesinde öncülük ettiği dinsel-toplumsal örgütlenmelerle Tuva şamanizmine olağanüstü katkıda bulundu. Kenin-Lopsan, üstlendiği bu görev bakımından Tuva’da “şamanizmin yaşayan zenginliği” olarak bilinmektedir.

Şair, Şamanbilimci, folklorist, dilbilimci ve Tuva Şamanları Derneği Başkanı olan Kenin-Lopsan, Tuva takvimine göre inek yılı olan 1925’te dünyaya geldi. Geniş bir ailede büyüyen Kenin Lopsan’ın anne tarafından büyükannesi Kuular Handıjap, bir şamandı. Dolayısıyla küçüklükten itibaren onun tesiri altında kalan ünlü şaman, yaşlıların efsaneleri ve hikâyeleriyle büyüdü. 1930’lu yıllarda Tuva’da okumaya ilgi duyan Monguş Kenin-Lopsan,

ilk olarak kendi adını karın üzerinde yazmayı öğrendi. Çok yetenekliydi ve şiirler dahi yazıyordu. Tuva Halk Cumhuriyeti'nin SSCB'ye girişine ithaf edilen “*Tuva'nın Mutluluğu*” adlı şiiri edebiyatçıların ilgisini çekti ve gazetelerde yayımlandı. 1947'de Leningrad Üniversitesi'ne giren Kenin-Lopsan, burada Doğu Filolojisi Bölümünde uzmanlaştı. Üniversite eğitiminden sonra parlak ve prestijli bir kariyere ayak basan Kenin-Lopsan, 1952'de Tuva'da Tuva dili ve edebiyatı öğretmenliğine başladı. 1956'da şiir ve baladlarından oluşan “*Büyük Yol*” adlı derlemesi yayımlandı. 1965'te “*Büyük Nehrin Uçurumu*” adlı ilk romanı çıktı. Sonra “*Kadının Kaderi*”, “*Oğlak Dansı*”, “*Çoban Çadırı*” eserleriyle çalışmalarını sürdürdü. Halkbilim alanında yaptığı etnografik araştırmalar, eski el yazmaları ve diğer sözlü kültür ürünleri üzerine yaptığı incelemelerle akademik hayatını devam ettirdi. 1994'ten beridir Newyork Bilimler Akademisi üyesi olan ünlü bilim insanı, Tuva şamanlarının yaşayan lideri konumundadır.

Bir Şamanbilimci olarak çalışmalarını derinleştiren Kenin-Lopsan, Tuva şamanizmi alanındaki araştırmalarına 2010'da çıkan *Dıyhane Çernogo Neba*, “*Kara Gökyüzünün Soluk Alışı*” adlı kitabıyla devam etmektedir. Şamanizmi mitolojik anlamda muhtelif hikâyelerle sunan ve okuyucuyu doğa varlıklarının inanç içindeki konumu açısından bilgilendiren bu eserinde “*Kara Gökyüzü*” kültürünün ön planda tutulduğu görülmektedir.

İki bölümden oluşan eserin ilk bölümünde “*Kara Gökyüzü*” kültü, canlı-cansız varlıklar ve doğa olaylarının kurmuş olduğu İlahi ilişkiye dair halk arasında yaygın olan ve kabul gören mitolojik hikâyelere yer verilmektedir. Şaman inancı içinde başat dinsel güç olan kara gökyüzünün her olayın sebebi olduğuna inanılmaktadır. İyilik ve kötülük ondan gelmektedir. Bu bakımdan yeryüzündeki iyi ve kötü kavramları onun ruh halinde ve nefesinde gizlidir. Eğer iyi bir ruh haline sahipse, yeryüzünde insanlar arasında herşey sakin ve barışçı olur. Hayatın ölümsüz çiçeği, onun ılık nefesiyle yeşerir. Bu bağlamda Tuva şamanizminde önemli inanç motifi, kara gökyüzünün “*nefes alışı*”dır. İnanışa göre, ilkbaharda ilk fırtına Tuva'nın en yüksek sıradağları Mongun-Tayga'dan eser. Bu esen fırtına, periyodik olarak kara gökyüzünün alıp verdiği nefestir. Kara gökyüzünün gizemi ve ilahi-büyüsel gücü bu nefestedir. Bundan dolayıdır ki buradan gelen şamanlar ruhsal anlamda çok güçlüdür.

Anlatılan mitolojik hikâyelerle(kitapta hikâyeyi aktaranla ilgili bilgiye de yer verilmektedir) şaman inancındaki dinsel öğeleri yeniden günyüzüne çıkararak ve hatırlatan Monguş Kenin-Lopsan, eserin birinci bölümünde kara gökyüzü ve olaylar arasındaki İlahi etkileşime de geniş yer vermektedir. Mesela ayı, kendi ininden erken çıkarsa, bu kara gökyüzünün öfkelenmiş olduğunu gösterir. Tarla sincabı

kendi yuvasından erken çıkarsa kara gökyüzünden büyük kar taneleri düşecek demektir. Dağ sıçanının yuvasından zamanından önce çıkması, fırtınanın habercisidir. Bunun gibi doğal hayatta meydana gelen olaylar, kara gökyüzünü simgelemektedir.

Kara gökyüzünün yanı sıra doğadaki varlıklar (güneş, ay v.b.) ve hayvanlar (ayı, kurt, köstebek v.b.) Tuva Şamanizminde önemli inanç unsurları olarak birinci bölümde ifade edilmektedir. Gök, baba; toprak, anadır. Tuvalılar aya, baba olarak itaat ederken, güneşi ana olarak görürler. Suya, kuma ve taşa düşen kızıl yıldız göre yılın hasat durumunu ve hava olaylarını tahmin etmek onların inancında geniş yer kaplamaktadır. Hayvanları mitolojik emare olarak tasavvur eden Tuvalılarda kuzgun, kara gökyüzünün habercisidir. Ondaki ilk hareketlenmeleri ilk olarak kuzgun farkeder. Bir başka dinsel canlı varlık köstebektir. İnanışa göre köstebek, kara gökyüzünün casusudur. Yeryüzünde olup bitenleri haber verir. Bunun dışında ayı ve kurt, insanın ataları olarak geçmektedirler. Tuvalılara göre, ayı gökyüzünden şamanların da geldiği Azarlar soyundan gelmektedir.

Eserin ikinci bölümünde Tuva şamanizminin uluslar arası arenada kazandığı itibar, tanınması için Tuva şamanlarının yaptıkları seyahatler ve faaliyetler, Şamanizme bilimsel ve psikolojik anlamda ilgi duyan araştırmacıların Monguş Kenin-Lopsan ve öğretilerine ilişkin görüşleri, ruh-beden bağlamında şamanların gizemi yer almaktadır.

Bu bölümde Kenin-Lopsan'ın önceki yıllarda Avrupa ülkeleri ve ABD'ye yaptığı bilgilendirici seyahatlerine ilişkin Tuva'daki "*Tuvinskaya Pravda*" gazetesine verdiği söyleşiler bulunmaktadır. Aynı zamanda ABD Şaman Araştırmaları Fonu üyesi olan Kenin-Lopsan, söyleşilerinde Avrupa ülkelerine Şamanlar Delegasyonu başkanı olarak yaptığı tanıtma ve tartışma seyahatlerinde edindiği izlenimleri, Batının şamanizme ve yerel eski dinlere bakış açısını; Avrupalı dilbilimci, teolog, etnograf ve diğer araştırmacıların Tuva Şamanizmine olan yaklaşımını değerlendirmektedir.

İkinci bölümün diğer konusu Tuvalılarda bireyin ruhla olan ilişkisi, ruhun bedenden ayrılışı, ruhu olmayanın akıbeti, ruhun koordinatları ve bu koordinatlara ilişkin halk arasında sıkça dile getirilen ve inanılan efsanelerdir. Bu efsaneleri veya hikâyeleri anlatanların isimleriyle birlikte doğum ve ölüm tarihleri de yer almaktadır. Bunun yanı sıra şamanların ruhla olan gizemli iletişimi, iletişimde kullanılan dil ve hayır dualarının (algış) ruhu çağırmadaki rolü analiz edilmektedir.

Aynı şekilde ikinci bölümde bilim insanlarının Tuva Şamanizmi ve çoktanrılıkla ilgili analizleri ve görüşleri geniş yer kaplar. Yazar, burada bilim insanlarının çalışmalarından bazı bölümler sunmaktadır. Ekler kısmında ise Monguş Kenin-Lopsan'ın hayatı, aldığı ödüller ve çalışmaları (bazı bilim insanlarının gözünden) geniş çerçevede işlenmektedir.

Son olarak Tuva Şamanizminin neferi ve şamanbilimin lideri konumundaki Monguş Kenin-Lopsan'ın bu eseri, şamanizme mitolojik ve sosyal anlamda yaptığı katkı ve İlahi kavramlara ilişkin yaptığı tasvirler bakımından okunmaya değer önemli bir çalışmadır.

İsmet KONAK*

* İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Bilim Dalı
Doktora Öğrencisi, konakizma@hotmail.com.